

فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۸، شماره اول، بهار ۱۳۹۲، شماره پیاپی ۱۰۸

M. Saraei
K. Omidvar
Y. Alizadehshoraki

محمد حسین سرائی، دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه یزد

کمال امیدوار، دانشیار اقلیم شناسی، دانشگاه یزد

یحیی علیزاده شورکی، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه یزد

E.mail:msaraei@yazduni.ac.ir

شماره مقاله: ۸۹۲

شماره صفحه پیاپی ۱۸۹۵۱-۱۸۹۲۳

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد

چکیده

کاهش نابرابری در بهره‌مندی از منابع و امکانات جامعه، یکی از معیارهای اساسی توسعه پایدار به شمار می‌رود. در این میان نابرابری‌های منطقه‌ای و محله‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مقاله سعی شده است، علاوه بر مشخص کردن جایگاه شهر میبد در میان کشور به نابرابری‌های محله‌ای در سطح شهر میبد نیز مورد تأکید قرار گرفته است. این مهم با استفاده از روش "توصیفی- تحلیلی" انجام پذیرفته است. و از مدل‌های آماری مانند آزمون ویلکاکسون جهت مقایسه پایداری بین شاخص‌های شهر میبد با کشور، و در مرحله دوم، با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، HDI، تکنیک امتیازد استاندارد شده و ضریب پراکندگی (C.V) با استفاده از ۲۳ شاخص اقتصادی- اجتماعی به تحلیل و ارزیابی محلات شهر تاریخی میبد پرداخته شده است. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که جایگاه شهر میبد در بین شهرهای کشور مطلوب است اما نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان می‌دهد که تنها یک، ششم از محلات از وضعیت مطلوبی برخوردار است و در شاخص HDI شکاف بین پایدارترین و ناپایدارترین محله ۱/۴ است. حتی در تحلیل مجموعه عوامل پایداری نیز اختلاف پایدار، ۰/۸۷ است که نشان از پراکندگی و شکاف زیاد مناطق در برخورداری از شاخص‌های پایداری است. در مجموع، پراکندگی فضائی محلات از بعد پایداری به این شرح است که محلات با پایداری قوی و ایده‌آل در جنوب و جنوب غربی و محلات ناپایدار در مرکز و شرق این شهر واقع شده‌اند. محلات پایدار در دستیابی به خدمات و امکانات در

شرایط بهتری واقع شده و محلات ناپایدار در مرکز به علت بافت فشرده و دشواری گسترش سطح و بخشی در حاشیه به دلیل الحاق شدن به شهر و گسترش افقی، دچار ناپایداری گشته است. بنابراین دستیابی به توسعه پایدار در محلات تنها با بکارگیری راهبردهای منطبق بر نقاط قوت و ارتقای شاخص ضعیف امکان پذیر است.

واژه‌های کلیدی: شاخص اقتصادی، شاخص اجتماعی، توسعه پایدار، محلات، شهرمبید.

مقدمه

بررسی شهرهای تاریخی ایران به لحاظ شاخص‌های توسعه پایدار موضوع جدیدی است، خصوصاً قرار گرفتن در منطقه بیابانی و توسعه صنعتی شتابان آن، شرایط ویژه‌ای را ایجاد نموده است. در این میان بررسی سازمان فضایی محلات و تنگناهای توسعه شهرها در مقیاس محلات از مسائلی است که اخیراً در فرهنگ برنامه‌ریزی شهری مطرح شده است. لیکن هنوز در کشور ما جایگاه آن به خوبی طرح نشده است.

امروزه آگاهی از نقاط قوت و ضعف محلات شهری و حرکت در جهت توسعه پایدار شهر، نوعی ضرورت جهت ارائه طرح‌ها و برنامه‌های شهری محسوب می‌شود. به طوری که استفاده از شاخص‌های مختلف می‌تواند معیاری مناسب هم برای تعیین جایگاه محلات و هم عاملی در جهت رفع مشکلات و نارسایی‌های آن، برای نیل به رفاه اقتصادی و سلامت اجتماعی جهت رسیدن به توسعه پایدار باشد.

گرایش به مفهوم توسعه پایدار، در دهه اخیر، واکنش منفی جامعه انسانی به پیامدهای اقتصاد سرمایه داری است، آدام اسمیت، ریشه رشد اقتصادی را در بهره‌برداری نامحدود از منابع طبیعی و تبدیل آن به مواد و کالاهای مورد نیاز می‌داند. دیدگاهی که طی چند سده، بخش عمده‌ای از منابع کره زمین را به انهدام کشاند (خاتون آبادی، ۱۳۸۴: ۱).

مهمترین دغدغه‌های که موجبات تعمق و توجه جدی صاحب‌نظران و برنامه‌ریزان شهری به سوی مفهوم "توسعه پایدار شهری"^۱ جلب نموده، واقعیت رشد شتابان شهرنشینی در جهان امروز و تداوم آن برای ساکنان این مناطق است (رهنمایی و پورموسی، ۱۳۸۵:۱۷۷).

از آنجا که اغلب کشورهای نیازمند در داخل نواحی خشک قرار گرفته‌اند، نگرانی‌ها بیشتر در جهت تلاش برای ایجاد یک چارچوب مناسب توسعه تحت شرایط اجتماعی- اقتصادی و محیطی در این مناطق است (علش‌والحات، ۲۰۰۲، ۸۵). برای رسیدن به یک توسعه پایدار ایده آل در نظر گرفتن جوانب مختلف آن از اهمیت خاص برخوردار است. بنابراین در طول زمان ابعاد توسعه پایدار مطرح بوده است. اما در رسمی‌ترین مورد در گزارش برونتلند، بوده که در آن سه لایه توسعه، برابری و مساوات و حفاظت از محیط زیست مشخص شده، توسعه پایدار را در سه بعد اکولوژیکی یا محیط زیست، اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌دهند. برخی دیگر، از جمله زاکس، دو بعد مکانی و فرهنگی را به تفکیک اضافه می‌کند. (زاکس ۱۳۷۵)، همچنین برخی مانند جیرارد (۱۹۹۶) و چالزر (۱۹۹۵) و کومار و دیگران (۱۹۹۳) معتقد به بعد پایداری نهادی یا سیاسی در توسعه پایدار نیز هستند. در هر حال توسعه پایدار، دستیابی همزمان به همه اجزا یا ابعاد با رویکردی سیستمی و یک ادراک ذهنی کل‌گرایانه نیاز دارد که تک‌تک ابعاد و نیز روابط متقابل بین آنها را به حساب آورد. عدم دستیابی به هر یک از ابعاد موجب ضعیف شدن پایداری و دوری از شکل آرمانی توسعه پایدار است (حکمت‌نیا، ۱۳۸۳:۵۳).

شهر میبد بر پایه گذشته پر رونق خود جاودان مانده است. وجود قناتهای متعدد در نظم فضایی این شهر مؤثر بوده است و شبکه شهری را تحت تأثیر مسیر خود قرار داده است. هسته‌های قدیمی محلات شهر، متأثر از عامل آب و محل ظهور قنات بوده است. شهر میبد به لحاظ ساختار محله‌ای و رقابت‌های ناسالم جهت کسب امکانات و زیرساخت‌های شهری، سازمان فضائی محلات را به لحاظ توسعه پایدار شهری به چالش کشیده است و به تبع آن

---

۱ - Urban Sustainable Development

۲ - alshuwailhat

استفاده بی‌رویه از زمینهای اطراف شهر رشد نامتوازن و بی‌قواره شهر را موجب گردیده‌اند و زندگی را جهت نسل‌های آتی با مشکلات و دشواری مواجه ساخته‌اند. بنابراین تلاش شده است شرایط و نابرابری‌های محلات شناسایی و رتبه بندی شود.

شهر میبد در استان یزد از لحاظ جمعیت شهری، بزرگ‌ترین شهرستان بعد از مرکز استان می‌باشد (نقشه شماره ۱). شهر میبد طی سه دهه گذشته در معرض تحولات کالبدی جدید قرار داشته است. مداخلات مدرن نظیر اجرای طرحهای شهری، پروژه‌های تعریض معابر و دسترسی به بافت فرسوده شهری پیامدهای نامطلوبی را در فضای شهری میبد، نمود پیدا کرده است. ایجاد فضاهای عمومی در مکانهای نامناسب و صدمه رساندن به منابع زیست محیطی نظیر تخریب اراضی مستعد کشاورزی در اثر گسترش بی‌رویه این شهر که با تراکم پایین صورت گرفته است. و باعث مسائل و مشکلاتی در زمینه‌ی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی در اکولوژی شهر و تسهیلات زیر بنای و خدماتی و جذب فرصت‌های شغلی مناسب میبد شده است. بررسی این عوامل، خصوصاً عوامل اقتصادی- اجتماعی می‌تواند جایگاه مطالعات توسعه پایدار شهری و مکان‌یابی بجا و مؤثر خدمات شهری، زمینه مدیریت بهتر و اداره آسانتر شهر و به تبعه آن رفاه و آسایش مردم با توجه به اصول شهرسازی باشد.

اهداف

اهداف تحقیق را می‌توان به دو دسته اهداف کلی و اهداف جزئی تقسیم نمود. در اهداف کلی شناخت و دستیابی به برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار شهر میبد و نحوه دستیابی به ارتباط مسائل اقتصادی- اجتماعی، فرهنگی، با روند توسعه پایدار شهری و همچنین آرایه یک الگوی مناسب برای پایداری تاریخی و صنعتی شهر میبد.

در اهداف جزئی شناخت اختلاف بین محله‌ای از لحاظ شاخص‌های مختلف برای از بین بردن نابرابری‌های موجود در بین محلات و تأثیرات شکل‌گیری شهر در روند توسعه آینده آن مورد نظر است و سرانجام ارائه برنامه‌ریزی توسعه پایدار برای شهر میبد.

شکل ۱: موقعیت شهرستان میبد در استان و کشور

مسأله

توسعه پایدار، توسعه‌ای درون‌زا و نظام‌مند و متعادل است که بینشی سیستمی را در همه رشته‌ها مطرح می‌سازد. از طرف دیگر توسعه پایدار حالت کامل برنامه‌های توسعه است که با دیدی کلی‌نگر و نیز با تأکید بر بینش سیستمی سعی دارد یک رهیافت تعادل‌بخشی را دنبال کند. (لطیفی، ۱۳۸۰: ۱۳۹) توسعه پایدار که مفهوم عدالت را در طول زمان و همچنین در عرض زمان در بر دارد می‌تواند به عنوان آرمان و مقصد نهایی این نوع از ضوابط و مقررات قرار گیرد (صالحی، ۱۳۸۵: ۵۱).

شهر میبد از لحاظ جمعیت شهری بزرگ‌ترین شهرستان بعد از مرکز استان می‌باشد. شهر میبد از جمله شهرهای واقع در حاشیه کویر است که طی سه دهه گذشته در معرض تحولات مختلف اقتصادی- اجتماعی قرار گرفته که پیامدهای نامطلوبی را در فضای شهری میبد به وجود آورده است. برخی از پیامدهای نامطلوب مزبور، ایجاد فضاهای عمومی در مکانهای نامناسب و توزیع نامناسب فعالیت‌های مختلف اقتصادی- اجتماعی در سطح محلات شهر میبد

صورت گرفته است. و باعث مسائل و مشکلاتی در زمینه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی در اکولوژی شهر و تسهیلات زیر بنای و خدماتی و جذب فرصت‌های شغلی مناسب می‌شد. است. علاوه بر مشکلات شهری، ساختار محله‌ای این شهر زمینه رقابت‌های ناسالم در زمینه جذب امکانات و تسهیلات شهری شده همچنین وجود زمینهای بایر، وقف زمینه جانمایی نامناسب شده است، بر این اساس به نظر می‌رسد بین شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی و توسعه پایدار در محلات شهر می‌باید رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

سابقه تحقیق

توسعه پایدار مفهوم کاملاً جدیدی نیست. از دوره‌های ما قبل تاریخ، بسیاری از مردم از محدودیت‌های محیطی و برخی استراتژیهای موفقیت آمیز برای بقای دراز مدت، همچون مدیریت بهینه حُسن تدبیر مناسب آگاهی داشته‌اند (بارو، ۱۹۹۵، ۱۷).

توسعه و حفاظت از طبیعت (توسعه پایدار)، روشی برای جستجو از پیشرفت اقتصادی، که رفاه نسل‌های آینده را به خطر نیندازد؛ به سخن دیگر در گزارش براتلند درباره مفهوم توسعه پایدار آمده است، این نوع از توسعه نیازهای نسل فعلی را بدون آسیب رساندن به ظرفیت‌های آینده که به نسل آتی متعلق است پاسخگو است. این نوع تعریف شامل سه عنصر کلیدی توسعه، نیازها و نسل آینده است (مورتین، ۱۹۹۶، ۱۲۷).

بهترین نمونه از اقدامات انجام شده در خصوص توسعه پایدار شهری، در شهر سیاتل آمریکا، طرح جامع جدیدی با دستورالعمل توسعه پایدار تهیه شده است. در این شهر مجموعه‌ای متشکل از ۴۰ شاخص به عنوان شاخص‌های شهر پایدار برای ارزیابی کیفیت محیط شهر تعیین شده است که در چهار گروه محیط زیست، جمعیت و منابع، اقتصاد و فرهنگ دسته بندی شده‌اند. از راهبرهای اجرایی که برای این طرح بیان شده است می‌توان به آموزش، ایجاد فرصت‌های شغلی و تسهیلات بخشی اشاره نمود (بحرینی، ۱۳۷۶: ۲۴).

در طرحی، آینا و همکارانشان به بررسی گروه‌های کم‌درآمد شهر لاگوس - پایتخت نیجریه - پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه پایدار شهری باید به اصلاح و بهبود

خدمات و زیر ساخت‌های شهری بپردازد و این را جایگزین ارتقای سبک زندگی و الگوهای ناپایدار مصرف اغنیا سازد (موسی کاظمی، ۱۳۷۸: ۳۰).

در همین زمینه، بایرن و همکارانش در چین به مطالعه بر روی پنج شهر این کشور و از جمله پکن پرداخته و به نتیجه رسیده‌اند که با تغییر نگرش به توسعه با هدف پایداری در راهبردهای سنتی که رشد صنعتی را مورد نظر دارند می‌توان به کیفیت زیست محیطی شهرها امیدوار بود. آنها در این طرح، چارچوب مفهومی خود را، اقتصاد، فن‌آوری، انرژی و حفظ محیط زیست قرار داده‌اند. در پیج با تأکید بر حفظ محیط زیست و توسعه اقتصادی در بررسی خود در شهر زالاپای مکزیکی با بررسی توسعه سریع این شهر نتیجه می‌گیرد که الگوهای پایدارتر توسعه با استفاده از شبکه‌ای از فضای باز به دست می‌آید (عزیزی، ۱۳۸۴: ۹).

در ایران، طرح‌های توسعه و عمران (جامع) شهرها، مهم ترین طرح‌های شهری هستند که در آنها می‌باید به اصول توسعه پایدار شهری توجه می‌شد و این توجه بیشتر به ابعاد زیست محیطی و اکولوژیکی شهر بر می‌گردد. تهیه کنندگان این طرحها سعی دارند برای آینده شهر، برنامه‌های را گنجانده و راهکارهای را ارائه دهند که این مجتمع بزرگ زیستی بتواند با ایجاد آرامش و آسایش برای ساکنان، راه توسعه پایدار را بییماید. در کنار طرح توسعه و عمران، بعدها طرح‌های چون شهر سالم و شهر سبز نیز توانستند خود را در شهرهای ایران مطرح ساخته و الگو شوند؛ طرح‌های که توجه به بهداشت و سرسبزی و پاکی شهر از انواع آلودگی‌ها، در آنها حرف اول را میزند.

در ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری شهر قم این نتیجه حاصل شده است که این شهر از بدو تشکیل خود در مراحل مشخص، در بستر جغرافیایی خود توسعه یافته است، و بررسی‌های میدانی و مرور آمار و اطلاعات مناطق و حوزهای شهر نشانه‌هایی از نابرابری شدید در بین آنها وجود دارد (موسی کاظمی، ۱۳۷۸: ص الف). در بررسی توسعه پایدار شهری با تأکید بر توان‌های محیطی در زمینه توسعه پایدار در شهر کاشمر مهمترین عنصر توسعه پایدار؛ یعنی انسان آگاه و توسعه‌اندیش در این محدوده با مشکل مواجه است و فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی در این شهر بیانگر توسعه و تفاوت با

استانداردهای کشوری است به طوری که شهر کاشمر تنها با اتکا به خود، قادر به ادامه حیات نبوده و پایدار تداوم توسعه در این شهر در گروی حوزه نفوذی پیرامونش است. بنابراین هر برنامه‌ای در شهر، بدون توجه به سکونتگاه‌های روستایی این شهرستان نتیجه مثبتی نخواهد داشت (رحیمی، ۱۳۷۸: ص الف).

در موضوع برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار شهر یزد مهاجرت‌های روستایی شدید به این شهر، موجب ناپایداری برخی از محلات و مناطق این شهر گشته و از دیگر سو مناطق و محلات مختلف شهر یزد، از نظر برخورداری و دسترسی به سطوح توسعه پایدار با هم اختلاف فاحشی دارند (حکمت نیا، ۱۳۸۳: ص الف).

سرائی و مؤیدفر (۱۳۸۹) در مقاله خود تحت عنوان "میزان پایداری در شهرهای مناطق خشک: شهر اردکان" به این نتیجه رسیده است که ارزیابی در سطح مناطق و حوزه‌های شهری شدیداً تحت تأثیر دینامیک شهری و جابجایی جمعیتی و نیز اقدامات عمرانی و ساخت و سازها است. در سطح محله‌های شهر اردکان نابرابری مشهود گشته و نتایج، همبستگی پایینی را نشان می‌دهد که مبین ناپایداری توسعه شهری در سطح محله‌هاست. و سرانجام در تحلیل پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات شهری میباید نشان از وضعیت نامطلوب خدمات و جمعیت در بین محلات شهری دارد (ذاکریان، ملیحه و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۱).

بنابراین در بررسی پایداری مناطق مختلف عوامل و شاخص متعددی مؤثر اند که در این مقاله تأکید روی عوامل اقتصادی- اجتماعی است.

روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی- توسعه‌ای و روش بررسی آن توصیفی- تحلیلی است. محدوده جغرافیای مورد پژوهش شهر میباید به تفکیک محلات ۱۸ گانه شهر است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از منابع کتابخانه‌ای، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ و مراجعه به ادارت و سازمان‌های مختلف بدست آمده است. تعداد ۲۷ شاخص مستخرج شده بوسیله نرم افزار SPSS تکنیک آزمون علامت (ویلکا کسون)، جایگاه شهر میباید در بین مناطق

شهری کشور مشخص کرده است. و تعداد ۲۳ شاخص جهت تحلیل عاملی، آزمون استاندارد- شده و شاخص ترکیبی توسعه انسانی سطوح پایداری مناطق، مشخص و رتبه‌بندی شده است سپس از طریق مدل ضریب پراکندگی (C.V) به بررسی میزان نابرابری‌های بین محلات پرداخته شده است، که به علت پرهیز از زیاد شدن حجم مقاله از بیان توصیفی مدل‌ها خودداری شده است. و در نهایت به ارائه استراتژی و راهبرد پرداخته شده است. در این تحقیق همچنین از برخی قابلیت‌های نرم‌افزاری سیستم اطلاعات جغرافیایی و نرم‌افزارهای آماری مانند GIS, SPSS و EXCEL استفاده شده است. در هر تحقیق، انتخاب شاخص به وجود اطلاعات و نگرش تحقیق بستگی دارد. در این پژوهش، تأکید بیشتر بر روی داده‌های سرشماری و توجه به شاخص‌های مؤثر در امر توسعه پایدار طبق توافق CSD (کمیسیون توسعه پایدار) و اطلاعات موجود در سطح محلات شهر میبد، از ۳۰ شاخص ارائه شده در جداول، آمار ۲۳ شاخص به عنوان شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی، جمع آوری، انتخاب و با توجه به ماهیت مثبت و منفی برخی از این شاخص‌ها، آنها به شاخص‌های پایدار و ناپایداری تقسیم شده‌اند (جدول ۱ و ۲).

جدول (۱): عناصر و شاخص‌های اقتصادی مورد استفاده در تحقیق

ردیف	شاخص	نوع شاخص	ماهیت	شرح و تفسیر شاخص
۱	تعداد جمعیت فعال از نظر اقتصادی	درصد	مثبت	نمایانگر درصد جمعیت فعال بالقوه در هرم سنی
۲	تعداد جمعیت غیر فعال از نظر اقتصادی	درصد	مثبت	نمایانگر تحمیل بار تکفل بر جمعیت فعال
۳	تفاوت فعالیت مردان و زنان	درصد	منفی	نمایانگر تفاوت فرهنگی
۴	نرخ بیکاری	درصد	منفی	نمایانگر میزان بیکاری
۵	تعداد جمعیت فعال در بخش کشاورزی	درصد	مثبت	نمایانگر خوداتکایی اقتصادی
۶	تعداد جمعیت فعال در بخش صنعت	درصد	مثبت	نمایانگر خوداتکایی اقتصادی

۷	تعداد جمعیت ۶۴-۱۵ سال	درصد	مثبت	نمایانگر درصد جمعیت فعال بالقوه در هرم سنی
۸	تعداد جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیشتر	درصد	مثبت	نمایانگر درصد جمعیت فعال بالفعل
۹	نسبت جمعیت فعال به غیر فعال	بار تکفل	منفی	نمایانگر بار تکفل بر جمعیت فعال
۱۰	تعداد خانوارهای مالک ساختمان و زمین	درصد	مثبت	نمایانگر رفع یکی از نیازهای اساسی بطور بالقوه
۱۱	تعداد خانوارهای مستأجر	درصد	منفی	نمایانگر درصد جمعیت نیازمند به مسکن
۱۲	نسبت افراد حقوق بگیر خصوصی	درصد	مثبت	نمایانگر اقتصاد رو به رشد سرمایه داری
۱۳	تعداد شاغلین خدماتی	درصد	مثبت	نمایانگر میزان خدمات دهی
۱۴	قیمت زمین	ریال	مثبت	نمایانگر ارزش اقتصادی زیست اجتماعی

مأخذ: موسی کاظمی، ۱۳۸۰، ۱۴۵

جدول (۲) عناصر و شاخص‌های اجتماعی مورد استفاده در تحقیق

ردیف	شاخص	نوع شاخص	ماهیت	شرح و تفسیر شاخص
۱	تعداد دانشجو	درصد هزار نفر	مثبت	نمایانگر میزان توان بالقوه نیروهای علمی-فرهنگی
۲	تعداد جمعیت دارای همسر	درصد	مثبت	نمایانگر سطح تشکیل خانواده
۳	نرخ رشد جمعیت در مقطع ۸۵-۷۵	درصد	منفی	نمایانگر جوانی جمعیت
۴	نسبت جنسی	درصد	منفی	نمایانگر جمعیت مردان در برابر زنان
۵	تعداد جمعیت باسواد	درصد	مثبت	نمایانگر میزان پوشش و سطح سواد عمومی

۶	تعداد زنان باسواد	درصد	مثبت	نمایانگر میزان پوشش و سطح سواد زنان
۷	تعداد جمعیت مطلقه	درصد	منفی	نمایانگر میزان ناپایداری خانواده‌ها
۸	تعداد مردان ازدواج نکرده	درصد	منفی	نمایانگر ناپایداری شرایط تشکیل خانواده
۹	تعداد دختران ازدواج کرده	درصد	مثبت	نمایانگر میزان سلامت روانی جامعه
۱۰	تفاوت درصد مردان و زنان باسواد	درصد	منفی	نمایانگر سطح فرهنگ جامعه
۱۱	تعداد زنان مطلقه	درصد	منفی	نمایانگر میزان ناپایداری خانواده‌ها و استقلال فکری
۱۲	تعداد جمعیت ۱۴-۰ سال	درصد	منفی	نمایانگر جوان بودن جمعیت
۱۳	تعداد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر	درصد	منفی	نمایانگر کهنسالی جمعیت
۱۴	تعداد جمعیت ۴-۰	درصد	منفی	نمایانگر نرخ بالای باروری و نیاز به کنترل جمعیت
۱۵	تعداد مردان باسواد	درصد	مثبت	نمایانگر میزان پوشش و سطح سواد مردان
۱۶	متوسط بعد خانوار	درصد نرخ رشد	منفی	نمایانگر نرخ رشد خانوارها

پژوهش‌های علمی و پژوهشی
مأخذ: موسی کاظمی، ۱۳۸۰، ۱۴۷
رتال جامع علوم انسانی

نتایج

توسعه، فرایندی کمی و کیفی است که در یک جامعه در همه ابعاد اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی آن اثر می‌گذارد. و سطوح مختلف زندگی را در بر می‌گیرد؛ یا به تعبیری می‌توان گفت توسعه فرایندی است که یک جامعه را از وضعی خاص به وضعی بهتر (دست کم از نظر کیفیات زندگانی) می‌رساند (لطیفی، ۱۳۸۵: ۱۳۸).

شاخص‌ها و تکنیک‌های تحقیق

مقایسه شاخص‌های شهر میبد و مناطق شهری کشور (آزمون ویلکاکسون)

مطالعه و مقایسه‌ی مناطق، سیستم‌های مربوط، مانند بررسی‌های تطبیقی، می‌تواند برنامه‌ریزان و سیاستگذاران اقتصادی- اجتماعی را در اتخاذ تصمیمات و اجرای برنامه‌های مناسب در جهت کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای یاری رساند (تقوایی و رحمتی، ۱۳۸۵: ۱۳۰). بنابراین در این تحقیق، از مقایسه شاخص‌های شهر میبد و شاخص‌های مناطق شهری کشور استفاده شده است. برای مقایسه نواحی، وقتی ناهمگنی گسترده‌ای در واحدهای آزمایشی وجود دارد، آزمون را می‌توان با توجه به همگنی داخلی زوجها انجام داد. اگر تعداد مشاهدات ما کمتر از ۳۰ باشد، باید از یک آزمون ناپارامتری استفاده کنیم که بهترین آزمون در این زمینه، آزمون علامت است. این آزمون مبتنی بر علامت اختلاف دو تیمار در هر زوج همگن D_i است.

جدول ۳: مقایسه شاخص‌های اقتصادی منتخب شهر میبد و مناطق شهری کشور

شاخص	شهر میبد	مناطق شهری کشور	D_i
درصد جمعیت فعال از نظر اقتصادی	۴۵/۰۵	۳۸/۷۷	+
درصد جمعیت غیرفعال از نظر اقتصادی	۵۳/۴۸	۶۰/۴	+
تفاوت درصد فعالیت مردان و زنان	۵۵/۱	۳۸/۹۵	-
نرخ بیکاری	۱۵/۳	۱۱/۸۲	-
درصد جمعیت فعال در بخش کشاورزی	۵/۱۸	۲۲/۲۷	-
درصد جمعیت فعال در بخش صنعت	۴۹/۸۳	۲۶/۵۱	+
درصد جمعیت ۶۴-۱۵ سال	۸۳/۶۲	۷۱/۵۲	+
درصد جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیشتر	۸۴/۶۸	۸۸/۱۷	+
بار تکفل	۳/۱۴	۳/۴۳	+
درصد خانوارهای مالک ساختمان و زمین	۸۷/۱۷	۶۲/۲	+
درصد خانوارهای مستأجر	۶/۴	۹/۲	+
تعداد زوجهایی که در آنها شاخص‌های شهر میبد بهتر یا مثبت است = t^+			۸

مأخذ: محاسبات نگارنده

آماره آزمون نیز عبارت از تعداد زوج‌هایی است که در آنها یک تیمار دارای پاسخی بالاتر از تیمار دیگر می‌باشد (r^+). اگر اثر دو تیمار همانند باشد، به یک اندازه تفاضل‌ها دارای علامت مثبت و منفی هستند. بنابراین تحت فرض صفر توزیع دو جمله‌ای به صورت $(n, 0, 0.5)$ است و $\mu_1 = \mu_2$ است. در مقابل فرض صفر، حالت مخالف آن وجود دارد. آماره آزمون با مراجعه به جدول دو جمله‌ای موجود در ضمیمه مقایسه می‌شود که اگر $R = \min(r^+, r^-)$ کمتر از r^* بدست آمده در جدول باشد، فرض صفر رد می‌شود و در غیر این صورت فرض صفر تأیید می‌شود. (مایر و والپول، ۱۳۶۹: ۴۸۰).

اجرای این آزمون با استفاده از شاخص‌های اقتصادی با $n=11$ و $r^+=8$ و $p = .5$ فرض را تأیید می‌کند زیرا:

$$R = \min(r^+, r^-) = 3$$

$$n=11 \quad p = .5 \quad r^* = 2 \quad R > r^*$$

بنابراین فرض صفر (برابری شاخص‌ها در مقابل اختلاف بین شاخص‌های شهر میبد و شاخص‌های مناطق شهری کشور) تأیید می‌شود.

نحوه پیدا کردن عدد $r^* = 2$ به این صورت بوده است که با $n = 11$ و $p = .5$ در جدول توزیع دو جمله‌ای به دنبال عددی می‌گردیم که نزدیک‌ترین مقدار کوچکتر یا مساوی $.05$ باشد که این مقدار برابر با $.033$ است. در جدول و متناظر با $r^* = 2$ است.

جدول ۴: نتایج آزمون علامت برای شاخص‌های منتخب اقتصادی

Frequencies		N
COUNTRY - MEYBOD	Negative Differenes ^a	۸
	Positive Differenes ^b	۳
	Ties ^c	۰
	Total	۱۱

a COUNTRY > MEYBOD

b COUNTRY < MEYBOD

c COUNTRY = MEYBOD

Test Statistics^b

COUNTRY - MEYBOD	
Exact Sig. (۲-tailed)	.۲۲۷ ^a

a Binomial distribution used

b Sign Test

جدول ۵: مقایسه شاخص‌های اجتماعی منتخب شهر میبد و مناطق شهری کشور

D _i	مناطق شهری کشور	شهر میبد	شاخص
+	۲۳۷۴	۷۹۶۱	تعداد دانشجو در صد هزار نفر
+	۵۲/۶	۵۸/۰۹	درصد جمعیت دارای همسر
-	۱/۶۱	۴/۴۶	نرخ رشد جمعیت در مقطع ۷۵-۸۵
+	۱/۰۴	۱/۱	نسبت جمعیت مردان به زنان
-	۸۸/۹۳	۸۸/۲۹	درصد جمعیت باسواد
-	۸۵/۵۵	۴۸/۸	درصد زنان باسواد
+	/۵	/۲۱۱	درصد جمعیت مطلقه
+	۴۷/۳	۴۲/۵۲	درصد مردان ازدواج نکرده
+	۵۲/۵	۶۱/۷۰	درصد دختران ازدواج کرده
+	۶/۶۴	۶/۶۲	تفاوت درصد مردان و زنان باسواد
+	/۵	۰/۲۶	درصد زنان همسر طلاق داده
-	۲۳/۷	۲۴/۶	درصد جمعیت ۰-۱۴ سال
+	۴/۷۷	۵/۵۱	درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر
+	۸/۹	۸/۷	درصد جمعیت ۰-۴
-	۹۲/۱۹	۹۱/۴۲	درصد مردان باسواد
+	۳/۸۹	۳/۷	متوسط بعد خانوار
۱۱	تعداد زوج‌هایی که در آنها شاخص‌های شهر میبد بهتر یا مثبت است = r ⁺		

مأخذ: محاسبات نگارنده

اجرای این آزمون با استفاده از شاخص‌های اجتماعی با $n=16$ ، $r^+=11$ و $p=0.5$ فرض را

تأیید می‌کند زیرا:

$$R = \min(r^+, r^-) = 5$$

$$n=16 \text{ و } \alpha=0.05 \quad r^*=4 \quad R > r^*$$

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد / ۱۹۱

چون آماره ی آزمون (R) بیشتر از مقدار بحرانی (r^*) است. بنابراین فرض صفر (برابری شاخص‌ها در مقابل اختلاف بین شاخص‌های شهر میبد و شاخص‌های مناطق شهری کشور) تأیید می شود.

نحوه پیدا کردن عدد $r^*=4$ به این صورت بوده است که با $n = 16$ و $p = .5$ در جدول توزیع دو جمله ای به دنبال عددی می گردیم که نزدیک ترین مقدار کوچکتر یا مساوی $.05$ باشد که این مقدار برابر با $.038$ در جدول و متناظر با $r^*=4$ است.

جدول ۶: نتایج آزمون علامت برای شاخص‌های منتخب اجتماعی

Frequencies		N
COUNTRY -MEYBOD	Negative Differences ^a	۱۱
	Positive Differences ^b	۵
	Ties ^c	۰
	Total	۱۶

a COUNTRY > MEYBOD

b COUNTRY < MEYBOD

c COUNTRY = MEYBOD

Test Statistics^b

	COUNTRY - MEYBOD
Exact Sig. (۲-tailed)	.۲۱۰ ^a

a Binomial distribution used

b Sign Test

۶-۱-۲- ترکیب شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی

اجرای آزمون علامت با استفاده از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی با $n=27$ ، $r^+=19$ و

$p = .5$ فرض صفر را تأیید می کند زیرا

$$R = \min(r^+, r^-) = 8 :$$

$$n = 27 \quad = 0.05 \quad r^* = 7 \quad R > r^*$$

بنابراین فرض صفر (برابری شاخص‌ها در مقابل اختلاف بین شاخص‌های شهر میبد و

شاخص‌های مناطق شهری کشور) تأیید می شود.

نحوه پیدا کردن عدد $r^* = 7$ به این صورت بوده است که با $n = 27$ و $p = .5$ در جدول توزیع دو جمله‌ای به دنبال عددی می‌گردیم که نزدیک ترین مقدار کوچکتر یا مساوی $.5$ باشد که این مقدار برابر با $.022$ در جدول و متناظر با $r^* = 7$ است. با توجه به اینکه مقدار بحرانی Z در سطح احتمال ۹۵٪ بین $1/96$ و $-1/96$ است و مقدار Z به دست آمده در این ناحیه بحرانی قرار نمی‌گیرد؛ بنابراین فرض صفر که نشان دهنده ی عدم اختلاف بین شاخص‌های شهر میبد و مناطق شهری کشور است رد می‌شود.

جدول ۷: نتایج آزمون علامت برای شاخص‌های منتخب اقتصادی، اجتماعی

Frequencies		N
COUNTRY - MEYBOD	Negative Differences ^a	۱۹
	Positive Differences ^b	۸
	Ties ^c	۰
	Total	۲۷

a COUNTRY > MEYBOD

b COUNTRY < MEYBOD

c COUNTRY = MEYBOD

Test Statistics^a

COUNTRY - BABOLSAR	
Z	-۲,۲۴۳
Exact Sig. (۲-tailed)	.۰۰۲

a Sign Test

نتیجه اینکه با مجموع ۲۷ شاخص منتخب در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و با احتمال ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که وضعیت شاخص‌های منتخب شهر میبد بهتر از شاخص‌های ملی بوده و اصل نابرابری توسعه شهری میبد نسبت به مناطق شهری کشور تأیید نمی‌شود.

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد / ۱۹۳

توجه به این مطلب بسیاری از سرانه‌های شهر میبد در مقایسه با سرانه‌های استاندارد وضعیت نسبتاً خوبی دارند، اما نکته مهم این است که این خدمات به صورت عادلانه در سطح محلات شهری میبد توزیع نشده است (ذاکریان، ملیحه و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۳). لذا لازم است میزان نابرابری‌ها موجود در محلات مختلف مشخص شده و در نهایت به تحلیل و ارزیابی این نابرابری‌ها پرداخته شود.

ارزیابی و آزمون پایداری در محلات شهر میبد

یکی از معیارهای مناسب برای شناخت امکانات و تسهیلات و کمبودهای محلات یک شهر، طبقه‌بندی آنها بر اساس شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و غیره است. بر اساس مطالعات طرح جامع شهر میبد، شهر به ۱۸ محله تقسیم شده است. در این سطح از ارزیابی توسعه شهر میبد شاخص‌های ارائه شده برای شهر میبد بررسی و مقایسه می‌شوند تا مشخص شود که نابرابری بین محلات وجود دارد یا نه. بدین منظور در مرحله اول ۲۳ شاخص به کار گرفته شده به شش عامل برتر از طریق چرخش واریماکس تقلیل پیدا نمودند. سپس از طریق استاندارد کردن مبادرت به رفع اختلاف مقیاس گردیده است. مجموع شش عامل بیش از ۷۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کند، که نشان از رضایت بخش بودن تحلیل عاملی و متغیرهای مورد مطالعه می‌باشد. در جدول زیر مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی هر یک از عوامل آمده است که با توجه به همبستگی هر یک از شاخص‌ها عنوان مناسبی برای آنها در نظر گرفته شده است. در مرحله دوم محاسبه ضریب پراکندگی هر کدام از عوامل پرداخته شده است که به جهت جلوگیری از اطاله مطلب فقط به نتایج حاصل از آنها بسنده شده است.

جدول ۸: نام عامل‌ها، مقادیر ویژه، واریانس و ضریب اختلاف عامل‌ها در تحلیل داده‌ها

نام عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی	ضریب اختلاف
اجتماعی	۵/۸۳	۱۸/۲۲	۱۸/۲۲	۱/۴۲
اقتصادی	۵/۳۲	۱۶/۶۲	۳۴/۸۴	۰/۳۱

۱/۰۵	۴۸/۱۳	۱۳/۲۹	۳/۹۱	فرهنگی- بهداشتی
۰/۵۰	۵۹/۷۴	۱۱/۶۱	۳/۴۹	اقتصادی- فرهنگی
۱/۳۰	۶۹/۶۷	۹/۹۳	۳/۱۸	اجتماعی- فرهنگی
۰/۱۲	۷۸/۳۳	۸/۶۶	۲/۷۷	نهادی- اجتماعی

محاسبات آماری توسط نگارندگان

در ادامه بر اساس نتایج حاصله، محلات شهری میبد را به پنج دسته، پایدار (توسعه پایدار ایده‌آل)، توسعه پایدار قوی (مثبت)، نیمه پایدار، توسعه پایدار ضعیف، ناپایدار (پرفراز و نشیب) تقسیم شده است. در این تقسیم‌بندی بر اساس شکافی که در ضریب پایداری وجود دارد و همچنین سعی شده است حداقل یک محله که شرایط بهتری دارد به عنوان پایدار(ایده‌آل) انتخاب شده تا بتوان فاصله توسعه یافتگی بین محلات برخوردار با سایر محلات مشخص شود. به دیگر سخن؛ با شناخت سطوح پایداری محلات، از یک طرف می‌توان سطح زندگی جمعیت یک منطقه را به خوبی نشان داد و از طرفی دیگر با شناخت وضعیت محلات (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصتها، تهدیدها) می‌توان به ارائه طرحها و برنامه‌های در جهت کاهش کمبودها و محرومیت محلات پرداخت.

جدول ۹: درصد پایداری اقتصادی- اجتماعی در عامل‌های مختلف پایداری در محلات شهر میبد

عامل‌ها	درصد پایداری	ایده‌آل	پایدار قوی (مثبت)	نیمه پایدار	پایدار ضعیف (منفی)	ناپایدار
اجتماعی	۱۶/۶۶	۱۶/۶۶	۱۶/۶۶	۲۷/۷۷	۱۶/۶۶	۲۲/۲۲
اقتصادی	۱۱/۱۱	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۲۷/۷۷	۲۲/۲۲	۱۶/۶۶
فرهنگی- بهداشتی	۵/۵۵	۵/۵۵	۳۳/۳۳	۲۲/۲۲	۲۷/۷۷	۱۶/۶۶
اقتصادی- فرهنگی	۵/۵۵	۵/۵۵	۲۷/۷۷	۲۲/۲۲	۳۳/۳۳	۱۱/۱۱
اجتماعی- فرهنگی	۱۱/۱۱	۱۱/۱۱	۱۶/۶۶	۳۳/۳۳	۲۷/۷۷	۱۱/۱۱
نهادی- اجتماعی	۱۱/۱۱	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۲۲/۲۲	۲۷/۷۷	۱۶/۶۶
میانگین	۱۱/۸۵	۱۱/۸۵	۲۳/۱۴	۲۵/۹۲	۲۵/۹۲	۱۵/۷۴

محاسبه نگارندگان

اما از آنجایی که بعضی از محلات ممکن است از نظر تعدادی از شاخص‌ها وضعیت مناسبی داشته باشند و در عین حال به لحاظ شاخص‌های دیگر ناپایدار باشند و یا بر عکس؛ از این رو ضروری به نظر می‌رسد برای تشخیص درجه پایداری محلات گوناگون شهر، علاوه بر تحلیل عاملی از شاخص‌های ترکیبی نیز استفاده شود

جدول ۱۰: عوامل مختلف و اختلاف پایداری آنها به تفکیک محلات

ردیف	عامل	واریانس	پایدارترین محله	ناپایدارترین محله	C.V
۱	اجتماعی	۱۸/۲۲	میبدبالا- علی‌آباد (۱۰)	امیرآباد (۳)	۱/۴۲
۲	اقتصادی	۱۶/۶۲	فیروزآباد (۷/۲)	بهمن‌آباد (۲)	۰/۳۱
۳	فرهنگی- بهداشتی	۱۳/۲۹	شهیدپه (۱۲)	محمودآباد (۵/۲)	۱/۰۵
۴	اقتصادی- فرهنگی	۱۱/۶۱	مهرجرد (۶)	عشرت‌آباد (۱)	۰/۵۰
۵	اجتماعی- فرهنگی	۹/۹۳	بشنیغان (۹)	بهمن‌آباد (۲)	۱/۳۰
۶	نهادی- اجتماعی	۸/۶۶	کوچک و بیده (۸)	امام جعفر صادق (۱۱/۱)	۰/۱۲

مأخذ: محاسبات نگارندگان

با توجه به جدول فوق، پایدارترین و ناپایدارترین محلات شهر بر اساس شاخص‌های مختلف بارگذاری شده درعوامل، مشخص شده است. که به طور کامل نمی‌تواند تقسیم‌بندی ساده‌ای از پایداری محلات ارائه نماید، لذا برای رسیدن به نتایج تکمیلی‌تر و مشخص‌تر به نظر می‌رسد از روش HDI و همچنین روش امتیاز استاندارد استفاده شود. که در مجموع بتواند سطح زندگی و رفاه مادی و فرهنگی مردم هر منطقه را نشان دهند.

رتبه بندی محلات در شاخص سازی تلفیقی

از نمرات استاندارد شده و شاخص‌های ناموزونی مورس نیز می‌توان برای تعیین میزان پایداری و ناپایداری محلات مورد نظر استفاده کرد.

جدول ۱۱: سطوح پایداری محلات ۱۸ گانه میبد به لحاظ شاخص‌های تلفیقی

روش امتیاز استاندارد			روش شاخص ترکیبی توسعه انسانی (HDI)			رتبه
رتبه پایداری	نوع پایداری	ضریب پایداری	رتبه پایداری	نوع پایداری	ضریب پایداری	
۱۲	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۱۴۹	۱۰	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۱۳	۱
۱۴	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۱۷۸	۱۱	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۱۱	۲
۷	نیمه پایدار	۰,۰۲۲	۸	نیمه پایدار	۰,۳۴۷	۳
۹	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۰۷۹	۹	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۲۵	۴/۱
۱۳	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۱۵۵	۱۴	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۰۴	۴/۲
۱۱	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۰۱۱	۱۳	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۰۶	۵/۱
۱۵	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۲۰۱	۱۵	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۲۸۵	۵/۲
۴	نیمه پایدار	۰,۱۵۷	۴	نیمه پایدار	۰,۳۷۹	۶
۱۸	ناپایدار (پرفراز و نشیب)	-۰,۲۷۸	۱۷	ناپایدار (پرفراز و نشیب)	۰,۲۶۶	۷/۱
۵	نیمه پایدار	۰,۰۹۳	۶	نیمه پایدار	۰,۳۵۳	۷/۲
۲	پایدار قوی (مثبت)	۰,۳۷۲	۲	پایدار قوی (مثبت)	۰,۴۳۸	۸
۶	نیمه پایدار	۰,۰۳۴	۵	نیمه پایدار	۰,۳۵۹	۹
۳	پایدار قوی (مثبت)	۰,۳۳۹	۳	پایدار قوی (مثبت)	۰,۴۲۹	۱۰
۱	پایدار (پایدار ایده آل)	۰,۷۹۵	۱	پایدار (توسعه پایدار ایده آل)	۰,۵۴۲	۱۱/۱
۸	نیمه پایدار	-۰,۰۳۴	۷	نیمه پایدار	۰,۳۸۴	۱۱/۲
۱۰	پایدار ضعیف (منفی)	-۰,۱۰۳	۱۲	پایدار ضعیف (منفی)	۰,۳۰۷	۱۲
۱۷	ناپایدار (پرفراز و نشیب)	-۰,۲۶۴	۱۸	ناپایدار (پرفراز و نشیب)	۰,۲۶۱	۱۳

۱۶	ناپایدار(پرفراز و نشیب)	-۰,۲۶	۱۶	ناپایدار(پرفراز و نشیب)	۰,۲۶۱	۱۴

مأخذ: محاسبات نگارندگان

در این رتبه‌بندی شاخص‌های مختلف بارگذاری شده در عوامل، با هم به صورت شاخص‌های تلفیقی برای نشان دادن جایگاه پایداری محلات مورد سنجش قرار گرفته و در گام بعدی برای این سنجش از شاخص ترکیبی توسعه انسانی استفاده شده است. با نگاهی به جدول تطبیقی فوق نشان می‌دهد، دو شاخص فوق کاملاً بر هم منطبق است و برطبق نتایج به دست آمده شهرک امام جعفرصادق به عنوان پایدارترین و بافت قدیم فیروزآباد به عنوان ناپایدارترین محله شهری شناخته شده است. شهرک امام جعفرصادق (بر اساس شاخص‌های انتخابی) به عنوان تنها محله پایدار شهر میبد منطبق بر اصول توسعه پایدار شهری است. در طرف مقابل، محلات ۷/۱، ۱۳ و ۱۴ به عنوان محلات ناپایدار شهر میبد شناخته می‌شوند. این محلات شامل بافت قدیم محلات فیروزآباد و شهیدیه و محله جدید شهیدیه که بعد از انقلاب اسلامی شکل گرفته است؛ هستند. بر اساس توزیع فضایی سطوح پایداری، شهر میبد را می‌توان به دو دسته عمده تقسیم نمود. دسته اول محلات با سطوح پایداری قابل قبول که عمدتاً در شمال و شمال غرب این شهر متمرکز گشته‌اند. دسته دوم محلات ناپایدار و پایدار ضعیف، که در جنوب و جنوب غرب و بخش داخلی شهر (بافت فرسوده شهری) متمرکز شده‌اند. رشد شهرنشینی کشور (بعد از انقلاب) و ورود مهاجرین به شهر میبد، ظرفیتهای زیرساختی در محلات شهر به حد اشباع رسیده است.

به نحوی که این محلات بعد از مدتی به محلاتی با نرخ بالای آلودگی‌های زیست‌محیطی تبدیل خواهند شد. و بر روند ناپایداری در محلات داخلی افزوده می‌گردد. از مشخصه‌های بارز اکولوژیکی و پاتولوژیکی محلات ناپایدار شهر می‌توان به فقدان یکپارچگی اجتماعی، تخریب باغات و اراضی مرغوب کشاورزی (در این زمینه می‌توان به کاهش قابل توجه سطح باغات شهر اشاره نمود) ، کمبود شدید خدمات، تأسیسات، تجهیزات و امکانات شهری، بالا بودن نرخ رشد جمعیت، بیکاری زیاد، دستمزدهای پایین، و غیره اشاره نمود.

محلات نیمه پایدار شهر میبد به طور کامل در جهت رشد هسته‌های اولیه محلات این شهر واقع شده‌اند. این محلات بر اثر رشد فیزیکی شدید شهر در سالهای گذشته به وجود آمده‌اند. از مشخصه‌های بارز این قسمت از محلات، سرانه مسکونی بالا، مسکن بادوام و استاندارد، فضای باز زیاد و وجود فضاهای آموزشی، ورزشی، خدمات تجاری، زیر ساختها و تأسیسات شهری اشاره نمود.

در شاخص‌های تلفیقی مشخص شد که فقط ۳ محله از کل محلات شهر میبد پایدار یا پایدارقوی است. این در حالی است که ۱۰ محله شهری یا به عبارتی دیگر ۵۵ درصد از کل محلات شهری میبد کاملاً ناپایدار و یا ناپایدار ضعیف می‌باشند. این ارقام خود می‌تواند یک هشدار جدی به دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان شهری باشد. در جدول زیر تعداد و درصد محلات شهری با سطوح متفاوت پایداری به لحاظ عامل‌های تلفیقی مشخص شده است.

جدول ۱۲: تعداد و درصد محلات شهر میبد در سطوح پایداری به لحاظ شاخص‌های تلفیقی

مجموع	ناپایدار		پایدار ضعیف		نیمه پایدار		پایدار قوی		ایده‌آل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۰۰	۱۶,۶۶	۳	۳۸,۸۸	۷	۲۷,۷۷	۵	۱۱,۱۱	۲	۵,۵	۱

مأخذ: محاسبات نگارندگان

مقایسه تفاوت‌های منطقه‌ای در شاخص‌های تلفیقی نشان می‌دهد ضریب پراکندگی (C.V) ۰/۸۷ بوده است. این رقم نشانگر آن است که نابرابری شدید به لحاظ برخورداری از شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی توسعه پایدار بین محلات شهر میبد است. به طوری که تجانس و همگرایی بسیار کمی بین محلات وجود دارد.

نتیجه گیری

در این مقاله به مقایسه تطبیقی شاخص‌های پایداری منتخب و موجود شهر میبد با مناطق شهری کشور پرداخته شده است. نتایج نشان از آن دارد که وضعیت پایداری در شاخص‌های مختلف، برای شهر میبد مناسب است. در گام دوم به کمک روش تحلیل عاملی، HDI و امتیاز استاندارد به ارزیابی و آزمون پایداری در محلات ۱۸ گانه شهری شهر میبد پرداخته شده است. که نتایج حاصل نشان می‌دهد که فقط یک ششم از مناطق شهری در وضعیت مطلوبی قرار داشته و بیش از نیمی از مناطق شهر در وضعیت نامطلوبی است.

در بعد پراکندگی توسعه پایدار شکاف عمیقی در برخورداری از شاخص‌های پایداری بین مناطق ۱۸ گانه شهری میبد مشاهده می‌شود. بیشترین شکاف با ۱/۴ درصد مربوط به عامل اجتماعی است. این رقم در عامل‌های تلفیقی ۰/۸۷ درصد محاسبه شده که نشان از پراکندگی و شکاف زیاد مناطق، در برخورداری از شاخص‌های پایداری است.

از دلایل عمده این ناپایداری، رشد نامتوازن شهرنشینی و ورود مهاجرین به شهر میبد به دلیل توسعه صنعتی، ظرفیت‌های زیرساختی در محلات شهر به حد اشباع رسیده است. از مشخصه‌های بارز اکولوژیکی و پاتولوژیکی محلات ناپایدار شهر می‌توان به فقدان یکپارچگی اجتماعی، کمبود شدید خدمات، تأسیسات، تجهیزات و امکانات شهری، بالا بودن نرخ رشد جمعیت، بیکاری زیاد و غیره اشاره نمود.

محلات نیمه پایدار شهر میبد به طور کامل در جهت رشد هسته‌های اولیه محلات این شهر واقع شده‌اند. این محلات بر اثر رشد فیزیکی شدید شهر در سال‌های گذشته به وجود آمده‌اند. از مشخصه‌های بارز این قسمت از محلات، سرانه مسکونی بالا، مسکن بادوام و استاندارد، فضای باز مناسب و وجود مراکز آموزشی، ورزشی و تأسیسات شهری اشاره نمود.

این نتایج حاکی از عدم تحقق توسعه پایدار در زمینه عدالت اجتماعی، عدالت فضایی، برابری درون نسلی و حتی بین نسلی در شهر میبد است.

راهبردها و سیاست‌های توسعه پایدار در شهر میبد

- سیاست‌های اقتصادی- اجتماعی، با برنامه ریزی فضایی شهر و ناحیه هماهنگ شود.
- ساماندهی فضایی فعالیت‌های شهری در راستای توسعه پایدار.
- طبقه بندی کاربری‌های شهری از نظر عوامل تاثیر گذار در برنامه ریزی شهری.
- توزیع متعادل کاربری‌های خدماتی در سراسر سطح شهر.
- پوشش مناسب خدماتی در زمینه آموزشی، فرهنگی، درمانی و تجاری در سطح شهر.
- حفظ جمعیت مناطق از طریق ارتقاء سرویس‌رسانی و محیط امن با عملکردهای گوناگون

- بهسازی و نوسازی محلات قدیمی شهر و از بین بردن عدم تعادل‌های ناحیه‌ای
- سطح بندی محلات شهر به لحاظ برخورداری از خدمات شهری و ارائه خدمات به محلات محروم تر

منابع

- ۱- ابراهیم‌زاده، عیسی و دیگران، (۱۳۸۹) کاربرد تحلیل عاملی در تبیین الگوی فضایی توسعه و توسعه‌نیافتگی شهری- منطقه‌ای در ایران، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷، ص ۲۸-۷.
- ۲- بحرینی، سید حسین، (۱۳۷۶) شهرسازی و توسعه پایدار، مجله رهیافت شماره ۲۷، ص ۳۲-۲۱
- ۳- تقوایی، مسعود و صفر قائدرحمتی، (۱۳۸۵)، تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور، مجله جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره ۷، ص ۱۱۷-۱۳۲.
- ۴- حکمت‌نیا، حسن، برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار شهری مورد شهر یزد، رساله دکتری به راهنمایی دکتر علی زنگی‌آبادی، دانشگاه اصفهان گروه جغرافیا.
- ۵- خاتون‌آبادی، سید احمد، (۱۳۸۴)، جنبه‌های توسعه پایدار، جهاد دانشگاهی
- ۶- ذاکریان، ملیحه و دیگران، (۱۳۸۹)، تحلیلی بر پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات شهری میبد از منظر توسعه پایدار، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره ۲، ص ۸۴-۶۱.
- ۷- رحیمی، حسین، توسعه پایدار شهری با تکیه بر توانهای محیطی شهرستان کاشمر، (۱۳۷۸)، رساله دکتری به راهنمایی دکتر شکوهی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۸- رهنمایی، محمد تقی، سید موسی پور موسی (۱۳۸۵). بررسی ناپایداری امنیتی کلانشهر تهران بر اساس شاخص‌های توسعه پایدار شهری، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۷، ص ۱۸۱-۱۷۴.
- ۹- زارعی، مجید و یحیی‌علیزاده، (۱۳۸۵). مطالعات توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان میبد سازمان مدیریت و برنامه ریزی.

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهرتاریخی میند / ۲۰۱

- ۱۰- زنگی آبادی، علی و مهین نسترن، (۱۳۸۰). راهکار دستیابی به توسعه پایدار، مجله گفتمان تمدن‌ها، ص ۴۱-۳۳.
  - ۱۱- زاهدی، شمس السادات و غلامعلی نجفی، (۱۳۸۵). بسط مفهومی توسعه پایدار، مجله مدرس، دوره دهم، شماره چهارم (پیاپی ۴۹)، ص ۷۶-۴۳.
  - ۱۲- زیاری، کرامت‌الله (۱۳۸۳). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد.
  - ۱۳- ژیراده، هریرت (۱۳۸۳). چگونه شهری پایدار بسازیم، ترجمه فریباقرایی، انتشارات دانش‌نما، اصفهان، ص ۴۷-۴۲.
  - ۱۴- سرایی، محمد حسین و سعیده مؤیدفر، (۱۳۸۹). بررسی میزان پایداری توسعه در شهرهای مناطق خشک با تأکید بر مؤلفه‌های زیست-محیطی، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره ۱، ص ۷۶-۴۷.
  - ۱۵- شکویی، حسین و سید مهدی موسی کاظمی (۱۳۸۱). سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۳، ص ۷۹-۶۷.
  - ۱۶- صابری فر، رستم (۱۳۸۶). توسعه شهری پایدار، پیک نور، سال پنجم، شماره دوم، ص ۱۰۶-۹۹.
  - ۱۷- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۵). نقش ضوابط و مقررات شهرسازی در تحقق شهر خوب و توسعه پایدار شهری، مجله محیط شناسی، شماره ۴۰، ص ۵۸-۴۹.
  - ۱۸- صالحی فرد، محمد (۱۳۸۰). ارزیابی نقش و جایگاه الگوی توسعه پایدار شهری در ساختار شهرنشینی ایران، مجله سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۰۰-۱۹۹.
  - ۱۹- فراهانی فرد، سعید (۱۳۸۶). عدالت بین نسلی در بهره برداری از منابع طبیعی، مجله اقتصاد اسلامی، شماره ۲۵، ص ۳۱-۲۲.
  - ۲۰- لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۰). نقش و اهمیت توسعه فرهنگی در فرایند توسعه شهری پایدار، مجله سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۰۰-۱۹۹، ص ۱۴۵-۱۳۸.
  - ۲۱- مجتهدزاده، غلامحسین (۱۳۸۰). معنی و مفهوم توسعه پایدار در مناطق شهری، مجموعه مقالات اولین همایش مدیریت توسعه پایدار در نواحی شهری، شهرداری تبریز و دانشگاه تبریز.
  - ۲۲- مفیدی شمیرانی، سیدمجید (۱۳۸۶). طراحی روستایی پایدار در مناطق گرم و خشک، نشریه بین المللی مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، شماره ۵، ص ۱۷-۱۳.
  - ۲۳- مهدیزاده، جواد و حسین پیرزاده (۱۳۸۷). نظام مدیریت توسعه شهری، مجله آبادی، شماره ۲۳، ص ۱۱۹-۱۱۰.
- ۲۴- Amy k.hahs, Mark J.Mcdonnell, Selecting Independent Measure to Quantity Melbourne Urban-Rural Gradient, Landurbplan Journal, ۲۰۰۵.
- ۲۵-CSD. (۲۰۰۱). Indicators of Sustainable Develary: Framwork and Methodologies. Second Edition, United Nation, Newyork.
- ۲۶-Marcotullio, Peter J. (۲۰۰۱). Asian Urban Sustainability in The Ara of globalization. Accepted ۲۰ April, ۲۰۰۱, from the World Wide Web: <http://www.elsevier.com/locate/habitatint>.
- ۲۷-Neumayer, Eric, Analysis of the Human Development Index and Sustainability. A constructive, Porposal, Economics, N.۳۱, ۲۰۰۱.

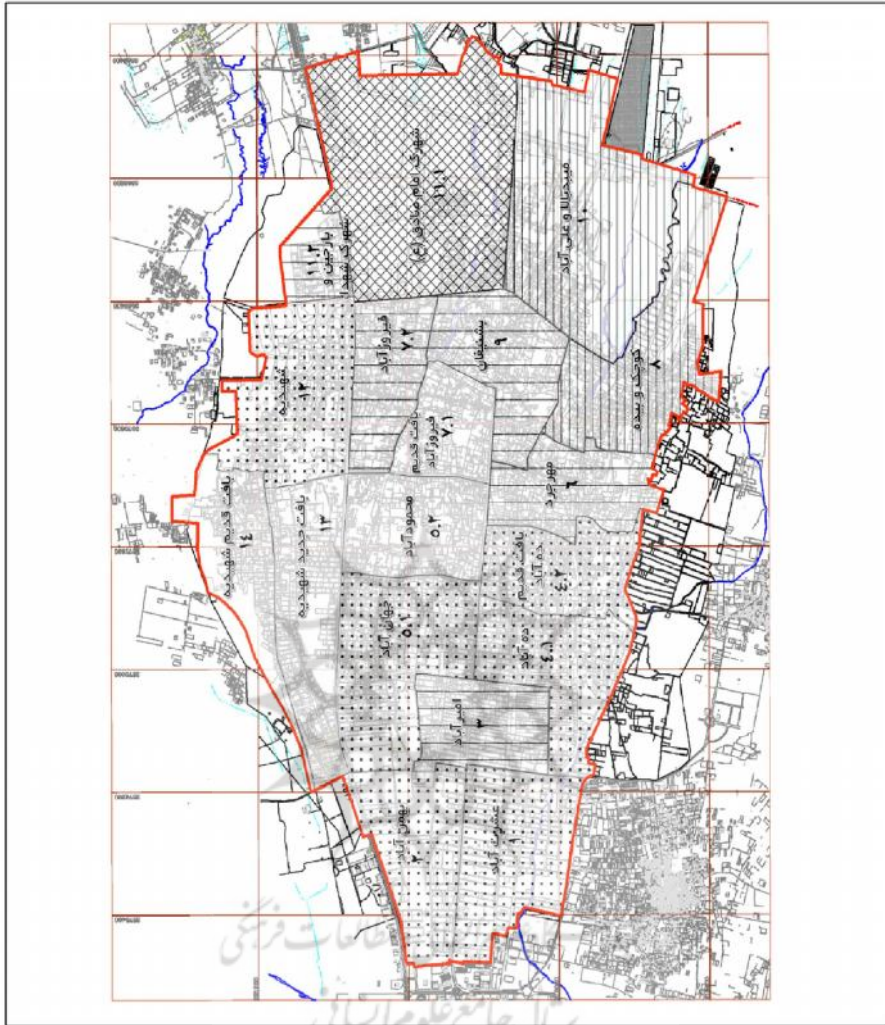
۲۸-Pripco, C.(۲۰۰۵). Sustainable Development. Available at: www.ingham.org/ce/CED/article.

۲۹-Rahnama, et, al.(۲۰۰۵). Accessibility and Sustainability in Sydney International Conferences of Head Risk. Blonya, Ttaly,۳۵۶-۳۷۰.

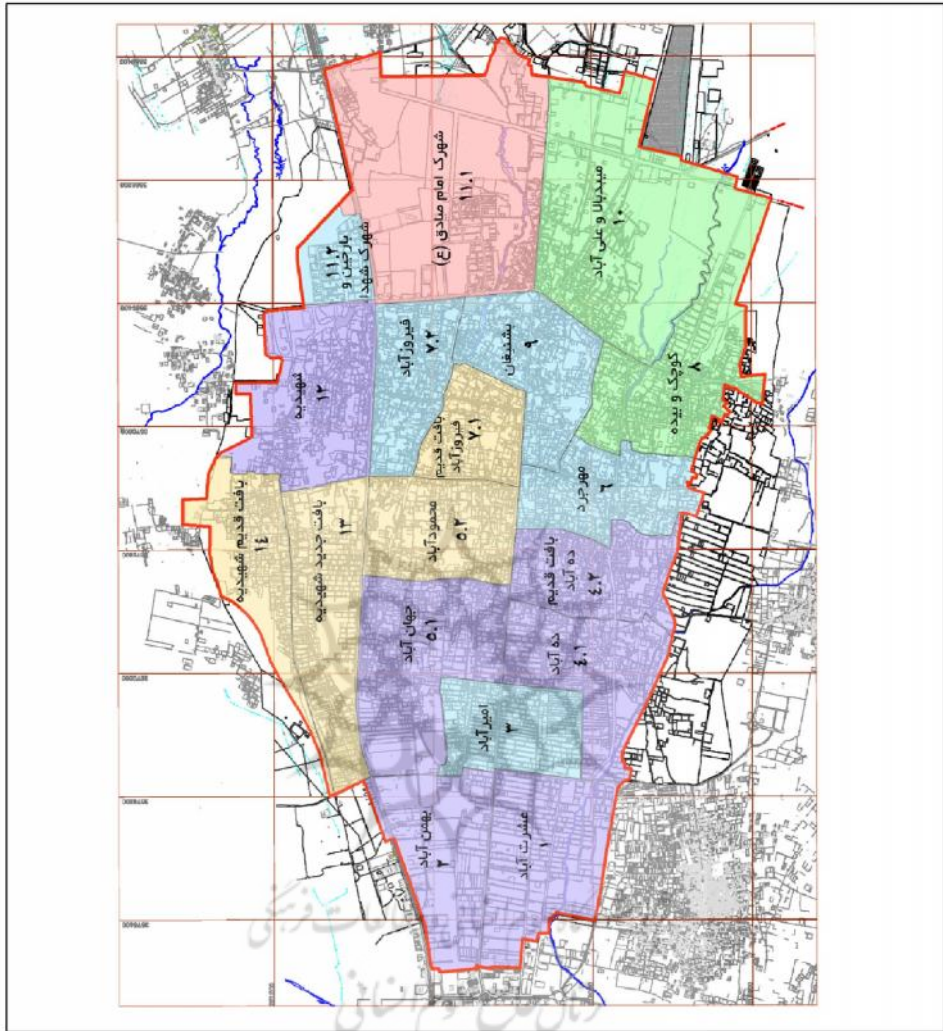

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد / ۲۰۳

تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی ، اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد	نقشه توزیع فضایی سطح پایداری به لحاظ شاخص‌های تلفیقی	راهنما - محدوده شهر - پایدار ایده آل - پایداری قوی - نیم پایدار - پایداری ضعیف - ناپایدار	تهیه کننده : نگارندگان
0 50 100 150 200 متر		N	

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی